

İSLAM HUKUKU ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Sayı: 30
Ekim 2017

www.islamhukuku.com

www.islamhukuku.org

www.islamhukuku.net

ISSN 1304-1045

- **Dr. Fadl b. Abdullah Murâd**, *el-Mukaddime fî Fıkhi'l-asr*, el-Cîlu'l-Cedîd, I-II, San'a 1435/2014, 1100 s.

Değerlendiren: Yrd. Doç. Dr. Eren GÜNDÜZ*

Arap baharı denilen bunalımın olumsuz etkileri altındaki Yemen'de iki cilt halinde neşredilen bu kitapta el-fıkhu'l-vazîfi, el-fıkhu't-tıbbî, fıkhu'd-da've, fıkhu'l-ekalliyyat şeklinde isimlendirilen kırk beş başlık (bâb) bulunuyor. Bu başlıklar altında ele alınan fikhî ıstılahlar ve meseleler için nadiren başlık konulmuş, daha çok belli ifadelerin bold yapılmasıyla diğerlerinden ayrılması tercih edilmiş. İlmi kitaplardan alışık olduğumuz şekilde giriş - (birkaç düzeyde alt başlıklara ayrılan) ana bölümler - sonuç şeklinde bir konu sistematığı bulunmayan eser, hadis kitaplarındaki kitap - bab veya kazuistik yöntemle telif edilmiş klasik fıkıh kitaplarındaki kitap-fasil sistemine benzer bir görünüm arz ediyor. Fakat gerek bab, gerekse alt konu/mesele başlıklarındaki yeni kavramların ve ifadelerin çokluğuyla onlardan bariz bir şekilde ayrılıyor. Azınlıklar fikhî, devlet fikhî, askeri ve güvenlik kurumları fikhî, eğitim ve öğretim kurumları fikhî, çevre ve genel sağlık fikhî, trafik fikhî, gençlik fikhî; seyahat, basın-yayın, sanat, teknoloji, insan hakları; otobüs, kaset, zinet eşyası vb. şeylerin kiraya verilmesi; memuriyette kadro ve derecelerin dağıtımı, faizli bankalarda çalışma, iş saatlerinde gazete okunması, çocukların çalıştırılması, çalışanların maaşlarından kesinti yapılarak yardımlaşma sandığı oluşturulması; kadınların silahlı kuvvetlerde istihdamı, BM gibi uluslararası örgütlerde çalışma; organ bağışı; anayasa, seçim yarıışı, milletvekili adaylığı, mahalli idareler ve başkanlık seçimleri, seçimlerin yenilenmesi, kadınların oy hakkı; gıda güvenliği; siyasi muhalefet, barışçıl yöntemlerle iktidar değişikliği, gösteri ve yürüyüş yapılması, direniş, iş bırakma, grev, sivil itaatsizlik gibi daha pek çok ifade buna örnek olarak verilebilir.

Eserin baş taraflarında Yusuf el-Karadavî, Muhammed bin İsmail el-Amrânî ve Abdulmecid ez-Zendânî'nin takrizleri, Muhammed bin Ali Aclan'ın kitap hakkındaki bir konuşmasının dökümü yanında müellifin tahsil ve tedris hayatını; okuduğu kitaplar, icazet aldığı hocalar, verdiği dersler gibi bilgileri içeren kapsamlı bir biyografiye (s. 22-28) yer verilmiş olması bazı okuyucular için şaşırtıcı olabilir.

Eserde konuların ele alınış yöntemine ilişkin dikkatimizi çeken hususları şöyle tasvir etmek mümkündür:

* Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Öğretim Üyesi

Müellif genellikle ele aldığı meseleye ilişkin kendi içtihadını¹ “câizdir/câiz değildir/bir mani yoktur/vaciptir/haramdır/batıldır gibi kesin ifadelerle belirtmiş ve devamında bu hükümleri naslarla, külli kaidelerle, usul-i fıkıhla ve mekasid-i şeria ile ilişkilendirerek temellendirmeye çalışmıştır. Mesela: “Otobüs ve otomobillerin üçte bir gibi bir oranla ve günde 100 lira gibi belli bir ücretle kiraya verilmesi câizdir. Kiraya vermek ancak belli bir oranla yapılırsa caiz olur” dedikten hemen sonra “çünkü o (îcâr), “Allah alışverişi helâl kılmıştır” (Bakara/275) ve “... karşılıklı rızaya dayanan bir ticâret olmadıkça” (Nisa/29) naslarının genel kapsamı içindedir. Ayrıca bir şeyin caiz olması asıldır. Bu hususta şeri nas da vardır” diye ekleyerek hükmün gerekçesini açıklamıştır (bkz. s. 71). Müellif, bu açıklamaları yer yer dipnotlarda vermeyi uygun bulmuştur. Mesela metinde, “Günah bir iş olmadıkça, icârede asıl olan onun caiz olmasıdır” dedikten sonra dipnot düşmüş ve orada “Kavlünâ el-aslu cevâzu’l-icâreti” diye başlayarak “Bunun Kitap Sünnet ve icmâdan delili vardır. İcâre, mekasid-i şerianın hâciyat kısmındandır. Öyle olunca da şeriat onun icrasını kastetmiş demektir.” şeklinde açıklamada bulunmuştur (bkz. s. 70).

Müellifin sıkça kullandığı diğer bir istidlal şekli usul-i fıkıhta ibaha-i asliyye diye bilinen ilkedir. Mesela, gayr-i müslim beldelerde vazife almanın cevazını, “eş-yada asıl olan mübahlıktır” ilkesinin genel oluşuyla irtibatlandırmış ve bu hükmü kabul etmeyen kimsenin karşı çıkılması mümkün olmayan açık ve sahih bir delil getirmesi gerektiğini söylemiştir (bkz. s. 108).

Konu gereğince müellifin başka fıkıh usulü kavramlarını ve tercih ettiği kural-ları kullandığı da görülebilir. Meselâ müellif, ilgili ayetteki (Bakara/180) kati nas nedeniyle anne-babaya ve yakınlara vasiyette bulunulmasının caiz olduğunu fakat akrabaya vasiyetin cevazının, “varise vasiyet yoktur” hadisine binaen onların ölünün varisleri arasında bulunmaması şartına bağlı olduğunu söylerken bunu şöylece açıklamaya çalışmıştır: “Anne-babaya vasiyeti istisna ettik. Çünkü hâs lafız âm olana, kat’i olan da kati olmaya takdim edilir. Tearuz durumunda nasların arası cem’ edilir. Çünkü bu, telif (cem’) imkânı varken nesh iddiasında bulunmaktan daha evlâdır (bkz. s. 137).

Müellif benimsediği hükümleri açıklarken her hangi bir mezhebin görüşünden hareket etmediği gibi herhangi bir mezheple uyum sağlama veya ona aykırı olma gibi bir saik içerisinde de olmamıştır. “Alimlerden bir grubun fetvâ verdiği gibi”, “o, Şafii, Mâlik ve bir rivayete göre Ahmed’in görüşüdür” (bkz. s. 70) gibi, mezheplere

1 Bu ifadeyi bilinçli olarak kullandığımı belirtmek isterim. Zira müellifin, eserin iç kapağına konulmuş “Bu, yeni bir kitaptır; yeni bir içtihatla, yeni bir asır için...” sözünden ve hükümleri açıklarken kullandığı üsluptan onun açıkça bir içtihat faaliyeti yürüttüğü görülmektedir.

ve fıkıh âlimlerine referansta bulunan ifadeleri yok denecek az kullanmıştır. Bunun tabii sonucu olarak da birkaç yerde atıfta bulunulan İbn Kudame'nin *el-Muğni'si* ve kavâid kitapları istisna edilecek olursa, fıkıh kitaplarına hiç referansta bulunmadığı söylenebilir. Buna karşın müellif hadis, rical ve tabakat kitaplarını bolca kullanmıştır. Hükümle ilişkilendirdiği hadislerin muteber hadis kaynaklarındaki yerlerini ve şahitlerini göstermiş, bazen bir haberin dipnotlarda sayfalarca devam eden kaynak tenkidini ve tahricini yapmış; sahih olup olmadığını açıklamaya çalışmıştır (bkz. s. 71-73; 78-83) ki bunlardan sahih olmadıklarını söyledikleri arasında fukahanın muteber kabul ederek istidlalde bulunduğu bazı haberlerin de bulunduğu görülebilmektedir.

Buraya kadar yapmaya çalıştığımız genel tasvirten sonra eserin ortaya çıkış süreci, hedef kitlesi, ismi ve ilmi değerine dair müellifin açıklamalarından hareketle bazı hususlara dikkat çekmek istiyorum.

Müellif bu eserini, ilim tahsili ve tedrisi boyunca fıkıh, fıkıh usulü ve mekasid-i şeria, Kuran ve hadis ilimleri, akait, dil ve edebiyat gibi çeşitli türlerdeki ve siyaset, iktisat, tıp hukuk, insan hakları gibi çeşitli alanlara ilişkin kitaplardan, araştırma ve incelemelerden, yazılı, görsel ve elektronik kaynaklardan elde ettiği çeyrek asırlık bir ilmî birikim neticesi olarak görüyor ve bu birikimin kitap haline gelişini şöyle ifade ediyor:

“Bunun neticesinde Allah bana lütfedip bu asrın fikhına dair, daha önce ele alınmış olsun olmasın, muhtelif konuları ve çeşitli meseleleri bir araya getiren bir kitap yazmamı ilham etti...” (s. 15).

Yazarın bu ifadelerinden açıkça anlaşılan şudur ki, bu kitap doğrudan belli bir alanda görülen bir boşluğu kapatmak amacıyla yazılmış değildir. Aksine onun ilim tahsili ve tedrisi boyunca karşılaştığı fikhî meseleleri şeri naslara, fıkıh ve usulünün temel kurallarına müracaatla çözüme kavuşturma ve belli bir aşamadan sonra ilmi olgunluğundan emin bir şekilde bunları ilim âleminin istifadesine sunmanın ilahi bir ödev olduğu bilinciyle bu kitabı yazmaya koyulmuştur. Yazar başka ifadelerinde de ancak bir âlimler topluluğunun büyük çabalarla başarabileceği bu çalışmaya kendisinin muvaffak olmasını Allah'ın yardımına bağlamıştır (bkz. s. 16-17). Yazarın bu ifadeleriyle açığa çıkan hareket tarzını her ilim adamında bulunması gereken öz güven ve tevazu davranışı yanında içinde yetiştiği Zeydî ve selefi kültürünün etkisiyle yorumlamak da mümkündür. Konu sistematigindeki dağınıklık, benzeri türdeki diğer kitaplarda, tez ve makale türünden birçok araştırmada ayrıntılı bir şekilde incelenmiş meseleleri bile onlara atıfta bulunma ve mezhep imamlarının görüşlerinden yararlanma ihtiyacı duymaksızın doğrudan şeri delillere müracaatla

hükme bağlama çabası, eserin ilim dünyasına bir şey katma amacı yerine daha çok müellifin ilmi kudretini ortaya koymayı hedeflediğini düşündürüyor.

Bununla birlikte fıkhnın çeşitli alanlarıyla ilgili meseleleri, alanında uzman olan birçok kimsenin dahi içinden çıkmakta zorlandığı karşıt mezhep görüşleri arasında kaybolmaksızın doğrudan şeri naslardan istinbatla hükme bağlamış olmasına bakılırsa müellifin ilmi kudretinin yabana atılır cinsten olmadığını teslim etmek gerekiyor. Fıkhnın her alanında derinlemesine bilgi ve kanaat sahibi olması mümkün olmayan, ancak karşılaştığı meselelerle şeri naslar arasında canlı bir ilişki kurma arzusunda olan değişik mesleklerdeki bugünün Müslümanları açısından da eserin ilgi çekici olduğu söylenebilir. Kitabın hedef kitlesine dair müellifin şu sözlerini de bu bağlamda düşünmek gerekir: “Bu kitabı her siyaset adamı, lider, kral, başkan, yönetici, sultan ve hakim için; memur, doktor, hukukçu, askerî personel, sivil, ve iktisatçı için; kadın, erkek, çocuk, yetişkin ve genç için; medenî toplum ve kabile için; medya, sanat ve teknoloji erbabı için; eğitimciler, öğretmenler, davetçiler, turistler, mülteciler, azınlıklar, sürücüler, yatırımcılar, bankacılar, alimler, öğrenciler, düşünürler için; her anne ve baba, her Müslüman erkek ve kadın için... her bir insan için yazdım” (s. 15).

Yazar, eserin adındaki “fıkhu'l-asr” ifadesiyle asrımızda ortaya çıkan yeni meselelerde, şeri naslardan istinbat edilerek; mekasıd-ı şeriadan, külli kaidelerden ve fıkhnın usulünden yararlanarak hüküm verilmesinin kastedildiğini söylüyor (bkz. s. 16) ki kitabın muhtevasının buna uygun olduğu söylenebilir. Ancak şu soruların önemli olduğunu düşünüyorum: Acaba eserde ele alınan konuların kapsamı ve dağılımı nedir? Müellif, meseleleri tespit ederken hangi oranda yaşadığı bölgenin ve kültürün etkisinde veya özelinde kalmıştır? Avrupa, Amerika, uzak doğu, kuzey ülkeleri gibi değişik ülkelerde yaşayan Müslümanlar açısından bu fıkhu'l-asr ifadesi ne ölçüde karşılık bulabilmektedir?

Müellifin hüküm istinbatında ne kadar isabet ettiği, takip ettiği usulün tutarlılığı, geleneksel usule uygunluğu, ele aldığı meselelerin ve ulaştığı sonuçların nicelik ve nitelik açısından değeri, elde edilen sonuçların fıkhnın mirasımıza katkısı gibi hususlarda nihai bir şey söylemek kitap tanıtımından ibaret olan bu yazının sınırları dışındadır ve bunlar küçük çaplı müstakil araştırmalara konu olabilir. Umulur ki bu araştırmalar sayesinde, Dr. Fadl b. Abdullah Murad'ın, üzerine şerh türünden başka bir kitap projesiyle devam etmekte olan bu çalışması (bkz. s. 18) hak ettiği şekilde takdir edilsin ve ilim dünyasında onun arzuladığı şekilde bir karşılık bulsun.

- **Fazlurrahman, *İslam*, Prof. Dr. Mehmet Dağ, Prof. Dr. Mehmet Aydın, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2014, 368 s.**

Değerlendiren: Merve OCAK*

Modern İslam düşüncesinde ayrı bir yeri olan Fazlurrahman'ın kaleme aldığı eserler birçok kişiyi etkilemiştir. Bir İslam düşünürü olan Fazlurrahman'ın babasının teşvikiyle yöneldiği modern eğitiminin meyvelerinden olan ve onun İslamî Araştırmalar Enstitüsü'nün genel müdürlüğünü yaptığı dönemde neşredip *İslam* adını verdiği bu eser, 14 ana başlıktan meydana gelmiştir. Yazarın *İslam* kitabı Ankara Okulu Yayınları tarafından 2014 yılında çevrilmiştir. Çevirenler Prof. Dr. Mehmet Dağ ve Prof. Dr. Mehmet Aydın kitabın ilk sayfalarında yer alan *Fazlurrahman ve İslam Modernizmi* başlığı altında *Fazlurrahman'ın Modernizm Öncesi İhya Hareketleri, Klasik (İslamî) Modernizm, Yeni İhyacılık, Çağdaş İslam Modernizmi ve Problemleri ve İslam Modernizminin Zayıf Yanları* gibi konulardaki görüşlerine yer vererek okuyucunun kitabı daha iyi kavramasını sağlamıştır.

Yazar, 'Giriş' kısmında Hz. Peygamber (s.a.s) döneminden başlayarak günümüze kadar Müslüman sayısının artışındaki nedenlere değinmiştir. Fazlurrahman 'Hz. Muhammed' başlığında Hz. Peygamber'in (s.a.s) hayatını özetledikten sonra Kur'an'a yöneltilen bazı iddiaları çürütmüştür. Bunlardan biri, Kur'an'ın mutlak tektanrıcılığının aslının çöl hayatının tam bir tekdüzeliğine dayandığı nazariyesidir. O'na göre, Hz. Muhammed'in (s.a.s) öğretisi bedevi bir ortamda değil, Mekke'nin ticari çevresinde vahyedilmiştir ve Kur'an gerçekte göçebelik hakkında şiddetle tenkitçi bir tavır takındığından bu iddialar geçersizdir (s. 54). Fazlurrahman daha sonra, Hz. Peygamber'in (s.a.s) Mekke ve Medine'de yaşadığı zorluklara rağmen başarısız olmamak için gösterdiği çabaya, Mekke'den Medine'ye hicretin nedenlerine değinmiştir. O'na göre Hz. Muhammed (s.a.s) savaşçı bir peygamber olmasına rağmen kendisine karşı savaşılmayıp amacını barışla elde edecek durumda savaşa başvurmak gibi bir arzusu hiçbir zaman bulunmamıştır. Yazar, Hz. Peygamber'in (s.a.s) hayatını incelediğinde keskin siyasi ve idari zekâsından çok etkilendiğini dile getirmiştir. O'na göre, Hz. Muhammed'in (s.a.s) başarılarının uzun vadede kaç kadınla evlendiğine, hatta son derece parlak bir görevde elde ettiği ba-

* Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Öğrencisi